

כבוד את אביך ואת אמך

תוכן

פתיחה

- א. בין אדם לחברו או למקום?
ב. נפקא מינות :
תשובה, משל מי, כפייה
ג. ביאור מחלוקת הבבלי והירושלמי
ד. שיטות הראשונים :
רא"ש, רמב"ם, טור.
- ה. פסיקת הלכה
ו. נפקא מינות נוספות :
אב גוי, אב רשע.
ז. כבוד או"א מול כבוד ה'
ח. מחילת האב

פתיחה

הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל טס פעם מאמריקה לארץ ישראל. לצידו ישב מזכיר ההסתדרות דאז, ירוחם משל. הגאון עסוק היה בספרו, ומר משל עסק בשלו. מידי כמה דקות הופיע נכדו של הרב, שהתלווה אליו לטיסה, ניגש לסבו ושאלו ביראת כבוד: "האם סבא צריך משהו, האם הכל בסדר. הכסא נח? אולי משהו לשתות?" התעניינות מכל הלב, בכבוד עצום ורב. מר משל בחן בהתעניינות את הנער. "מי הבחור?" שאל. "נכדי", השיב הרב. נאנח מר משל: "הנכדים שלי, רק יודעים לבקש בקשות. לא שכחו לפני הטיסה להגיש לי רשימת קניות מפורטת. סבא תקנה וסבא תביא. סבא קיים אצלם רק כאשר הם צריכים משהו... ומי חולם על כזה כבוד ויקר?"

"אסביר לך את ההבדל", אמר הרב.

אני חינכתי את ילדי ונכדי, שאנו צאצאי אברהם אבינו, 'האדם הגדול בענקים', שהנחיל את מורשתו לבניו אחריו 'לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט'. במעמד הר סיני קבלנו את התורה, ומאז היא עוברת מדור לדור. בדור שאחרי מעמד הר סיני - העריצו הילדים את הוריהם כאנשים אשר זכו לשמוע את דבר ה' מפי הגבורה ממש. וילדיהם הם, העריצו אותם על שהכירו את אלו שעמם דיבר ה', וכך השתלשל הדבר מדור לדור, כך שתמיד הבנים רואים באבותיהם מוסרי התורה ומעבירי השושלת היהודית. ילדי ונכדי מכבדים אותי כאדם שזכה להיות מקושר עם ענקי הרוח בדור הקודם: החפץ חיים, הסבא מסלבודקה ועוד ענקי עולם קודמים.

לעומת זאת, אתה חינכת את ילדיך ונכדיך, על פי השקפתו הבאושה של דרווין, כי החיים הם תוצאה של אירועים מקריים, ומוצא האדם מן הקוף, ואם כן מדוע שיעריך אותך?! הרי אין אתה בעיניו אלא חוליה המקשרת בינו לבין הקוף... אתה מקורב אל הקוף, ואילו הוא אדם מושלם יותר ממך..."

מר משל נאנח בשנית...

(מעייין השבוע שמות עמי ר"נ)

שמעתי שאלה שנשאל הרב יצחק זילברשטיין שליט"א :

בתקופת הקורונה לא היה אפשר לבקר את ההורים בבתי האבות, אחד האנשים שכר מנוף ודיבר עם הוריו במשך שעתיים דרך החלון. כאשר ירד מהמנוף ובא לשלם, שאל אותו המנופאי: מה עשית שם שעתיים? וענה לו שדיבר עם הוריו כדי לכבדם.

כבוד את אביך ואת אמך

כששמע זאת אמר לו יהי חלקי עמך והתשלום עלי.

האם חייבים למען ההורים לשכור מנוף?

האם מצוות כבוד אב ואם¹ שייכת לגויים? האם צריך לכבד אב רשע?

את מי יכבד ילד מאומץ, את אביו הביולוגי או את אביו המאמץ שגידלו בביתו?

א. בין אדם לחברו או למקום?

בדברות ראשונות (שמות כ, יב) כתוב:

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יִצְרֶיךָ לְטוֹב לָךְ: עַל הַצֵּדָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:

בדברות אחרונות (דברים ה, טז) כתוב:

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יִצְרֶיךָ וְלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ...

וצריך להבין מה הכוונה 'כאשר צוה'?

רש"י פרש:

כאשר צוה - אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר (שמות טו, כה) שם שם לו חוק ומשפט.

ומקור הדברים בגמרא בסנהדרין (נו:)

תניא: עשר מצוות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם.

דינין - דכתיב שם שם לו חק ומשפט.

שבת וכיבוד אב ואם - דכתיב כאשר צוה ה' אלהיך, ואמר רב יהודה: כאשר צוה - במרה.

מצוות כבוד או"א ניתנה במרה, ובסיני חזרה התורה וציוותה אותה בעשרת הדיברות.

הרמב"ן הקשה דרש"י עצמו בפרשת בשלח (טו, כה) לא כתב שהצטוו במרה על כבוד אב ואם אלא על שבת, פרה ודינין בלבד.

המהר"ל בגור אריה תרץ:

יש לומר, דלעיל כתיב 'שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו', ופירוש נסהו לעם אם ילכו בתורתו, ובכל המצוות שייך נסיון, חוץ מן כבוד אב ואם, לפי שהאדם עושה בטבע לכבד אב ואם, והם מן המצוות הטבעיות שהאדם עושה ומקיים בטבע, ולפיכך לא פירש למעלה כבוד אב ואם, שאין זה נסיון. אבל שבת ופרה אדומה ודינין, שייך בו נסיון.

רש"י השמיט את כבוד אב ואם מפירוש הפסוק 'שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו' בגלל שפסוק זה עוסק במצוות שמעיות-אלוקיות בהם ניסה הקב"ה את ישראל להתחיל לקבל את מצוותיו, אבל מצוות כבוד אב ואם אינה מצווה שמעית אלא מצווה טבעית-שכלית, ולכן אע"פ שהצטוו במרה על כבוד או"א, אך רש"י לא הזכירה בפירוש הפסוק, כיון שלא ניתנה לישראל לנסיון.

לדרך זו מצוות כבוד הורים היא מצווה טבעית-שכלית.

לעומת זאת, המשך חכמה (ה, טז) למד מהביטוי 'כאשר צוה' אחרת:

¹ במהלך המאמר נשתמש בקיצור 'כבוד אב ואם- כבוד או"א'.

כבד את אביך ואת אמך

כבד את אביך כו' כאשר צוך ד' כו' - הרצון, כי אמרו בירושלמי (קדושין א, ז) דכבוד אב הוי מצוה קלה, דהיא כפריעת חוב עבור טרחתם ומזונם, ולכן אמר אף באופן שאביך ואמך עזבוך ולא גדלוך גם כן תכבדם כאשר צוך ה' אלקיך במדבר, ששם לא היה טורח גדול על האבות בגידול בניהם, כי מן היה יורד מן השמים, ומים מבאר, ובשר משליו, והענן היה מוגיץ מלבושיהם, ובכ"ז צוך ד' לכבד אביך ואמך, כן תעשה לדור אחרון...

יש לכבד את ההורים לא בגלל המוסר הטבעי והתחושה הפשוטה של הכרת הטוב, אלא משום שכך ה' ציוה. והראיה היא שבמדבר לא היה טורח גידול בנים, שהרי כל מחסורם ניתן מיד ה', ובכל אופן הצטוו לכבד הורים. מוכח דכבוד הורים אינו הכרת הטוב על מאמצי ההורים בגידול ילדיהם אלא מצוה אלוקית כשבת ופרה אדומה.

לרמב"ן (שמות כ, יב) פירוש נוסף למילים 'כאשר צוך':

השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי ה' אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר (דברים ה, טז) 'כאשר צויתך' בכבודי, כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך ולא פירש הכתוב הכבוד, שהוא נלמד מן הכבוד הנאמר למעלה באב הראשון יתברך... וכבר אמרו (קדושין ל:): שהוקש כבודו לכבוד המקום:

'כאשר צוך' אינו תאור זמן- שכבר הצטוו במרה על כבוד הורים, אלא תאור אופן וסיבה, כשם שציוה ה' בכבודו כך ציוה לכבד את ההורים, וזהו משום השותפות שיש לקב"ה עם ההורים ביצירת האדם, כפי שכתוב בגמרא בקדושין ג' שותפין באדם הקב"ה אביו ואמו².

מדברי הרמב"ן נראה שכבוד או"א היא מצוה העוסקת בנבראים- בין אדם לחברו, אלא שצורת הכבוד כעין כבוד של מעלה, אבל החזקוני כתב:

שאל טורנוסורפוס הרשע לרבי עקיבא מפני מה שמו של הקב"ה נזכר בחמש דברות הראשונות ואינו נזכר בחמש דברות האחרונות?... חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע אלא לשמים לפיכך הזכיר שמו בכלם...

בכל חמשת הדיברות הראשונות מופיע שם ה', ומשמעות הדבר שמצוות אלו עוסקות בכבוד שמים, מכאן למד ר' עקיבא שגם כבוד הורים היא מצוה בין אדם למקום, אי"ז פגיעה בבשר ודם אלא רע לשמים, זהו כבודו של הקב"ה.

הכלי יקר חיבר בין השיטות, מצד ההבנה הפשוטה כבוד הורים הוא כבוד בשר ודם, אך מסידור מצוה זו כדיבר האחרון בצד ימין של לוחות הברית ומהזכרת שם ה', מוכח שיש כאן גם בין אדם למקום:

כבד את אביך ואת אמך- במצוה זו חתם חמשה דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא כי מטעם זה נאמר בכלם ה' אלהיך ולא הזכיר השם בכל ה' דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחבירו, ומצות כבוד אב ואם אע"פ שהוא בין אדם לחבירו מ"מ מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא לפי שג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו... ומסיק שם (קדושין ל:): בזמן שאדם

² בדרך רמז י"ל, אד"ס בגימטריה 45, וזוהי הגימטריה של אב (3) + אם (41) = 44 בתוספת הא' של אלופו של עולם- הקב"ה!

כבוד את אביך ואת אמך

מכבד את אביו ואמו מעלה אני עליכם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני, וקשה דירה מאן דכר שמייה, ומהיכן למדו לומר כאילו דרתי ביניכם?

ודאי למדו זה ממה שמצינו שבכל ה' דברות אחרונות לא נזכר השם לפי שמדברים בדברים שבין אדם לחבירו וא"כ למה הזכיר ה' אלהיך אצל כיבוד אב ואם, אלא שעשה הקב"ה דירה לשמו הגדול ית' אצל אב ואם.

עיקר כיבוד הורים הוא כבוד בשר ודם, אך הקב"ה בחר לשכן ולשתף את שמו בכבוד ההורים ללמדך שכבוד הורים יש בו גם כבוד המקום, ומכאן למדו חז"ל שמי שמכבד הורים הרי זה 'כאילו דרתי ביניהם וכבדוני' ששם ה' שוכן בכיבוד הורים.

ב. נפקא מינות

למאי נ"מ האם כיבוד או"א היא מצוה בני"א לחברו או בני"א למקום? בכל אופן צריך לקיים?

המנחת חינוך (מצוה לג) כתב :

אם לא כיבדו אפשר דהיא רק מצות המקום ב"ה ולא בין אדם לחבירו, דבין אדם לחברו אינו אלא במה שהוא שוה לכ"א אבל כאן הוא רק באו"א א"כ אינו אלא כמצות שבין אדם למקום ב"ה, או דלמא כיון שהשי"ת ציוה זו המצוה בין אדם לחברו הוי בין אדם לחבירו ולא מהני תשובה אם לא שירצה את אב ואם.

קיי"ל אין יו"כ מכפר אלא על עבירות שבני"א למקום, כדכתיב 'מכל חטאותיכם לפני ה' - תטהרו' ודרש ר"א רק חטאים שלפני ה' תטהרו ביו"כ, אך חטאים שבני"א לחברו אין יו"כ מכפר עד שירצה את חברו.

לפי"ז יש לדון על כבוד או"א, אם זוהי מצוה בני"א למקום יו"כ מכפר, אך אם היא מצוה בני"א לחברו בעינן שיבקש מחילה³.

ונראה שלמחלוקת זו יש השלכות רבות על דיני כבוד אב ואם.

לעני"ד חלקו בדבר הבבלי והירושלמי ונעמיד שתי נקודות מחלוקת :

1. משל מי?

הגמרא בקידושין (לב). אמרה :

משל מי? רב יהודה אמר : משל בן, רב נתן בר אושעיא אמר : משל אב. אורו ליה רבנן... כמ"ד משל אב.

מיתבייב נאמר : כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר : כבוד את ה' מהונך, מה להלן בחסרון כיס, אף כאן בחסרון כיס ; ואי אמרת משל אב, מאי נפקא ליה מיניה? לביטול מלאכה. ת"ש : האב ובנו... מאכילין זה לזה מעשר עני, ואי אמרת משל בן, נמצא זה פורע חובו משל עניים? לא צריכא - להעדפה.

נחלקו האמוראים האם הוצאות כבוד הורים הם על חשבון האב או הבן.

³ נראה פשוט שצריך לבקש מחילה מההורים והוי בני"א לחברו, וכ"כ הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת וילך סעיף ו) : כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת, ויבקש מהם מחילה, וד"ז הוא חיוב גדול על כל אדם ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו.

כבוד את אביך ואת אמך

מסקנת הגמרא היא- משל אב, והקשתה הגמ' הרי יש היקש בין כבוד או"א לכבוד המקום, וכפי שכבוד המקום – מהונך, בחסרון כיס, דיש לשלם על המצוות, ה"נ בכבוד או"א יש לשלם על המצוה, וא"כ מוכח דכבוד או"א משל בן.

ודחתה הגמ' דחסרון כיס איננו הפסד ממון אלא הפסד זמן, דהיינו ביטול מלאכה.

הגמ' הקשתה להיפך, הבן יכול להאכיל את אביו מעשר עני, והרי אין אדם פורע חובו מכספי מעשר, ומוכח דאינו חייב לשלם על כבוד או"א? ודחתה הגמ' להעדפה, דהיינו לתת לאביו תוספות - דברים שאינו חייב בהם.

לעומת זאת **בירושלמי** (קדושין א, ז) כתוב אחרת:

אי זהו הכיבוד? מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל ומכניס ומוציא. ומן דמאן? חונה בר חייה אמר משל זקן, מילתיה דר' חייה בר בא פליגא דאמר רבי חייה בר בא תני רשב"י גדול הוא כיבוד אב ואם **שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו** נאמר כאן כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר להלן כבוד את ה' מהונך, במה את מכבדו מהונך- מפריש לקט שכחה ופיאה... אם יש לך את חייב בכל אילו ואם אין לך אין את חייב באחת מהן, אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין שיש לך בין שאין לך **כבוד את אביך ואת אמך אפילו את מסבב על הפתחים...**

גם הירושלמי הביא מחלוקת האם כבוד הורים משל אב או משל בן, הירושלמי הביא סיוע לאומרים משל בן מדברי רשב"י, שחידש גדול כבוד או"א מכבוד ה', כבוד ה' הוא רק מהונך- אם יש לך ממון, אך מי שאין לו כסף אינו חייב לקנות אתרוג וכו', אבל כבוד או"א חייב אפי' אין לו ממון כלל, ויחזר על הפתחים.

הבבלי למד שהשוה המקום כבוד או"א לכבוד המקום, אך הירושלמי למד שגדול כבוד או"א מכבוד המקום.

לגבי כבוד ה' כתוב 'כבוד את ה' מהונך' לגבי כבוד או"א לא הוזכר 'מהונך', ויש לדון מאי קמ"ל.

הבבלי לומד כבוד ה' מממונך, כבוד או"א אינך מפסיד ממון כלל אלא משל אב בלבד.

אבל הירושלמי למד להיפך, כבוד ה' רק אם יש לך ממון, כבוד או"א לא תלוי בממון ואפי' אין לך אתה חייב לחזר על הפתחים.

והדברים תמוהים מאד, היכן מצאנו שצריך לחזר על הפתחים לקיים מצוה? וכיצד יתכן שכבוד או"א עדיף מכבוד המקום??

2. כפייה על כיבוד אב ואם

בגמ' **בחולין** (קי:): מובא מעשה ברמי בר תמרי שהזדמן לסורא לביתו של רב חסדא, וראה שהביאו לפניו מי שלא כיבד את הוריו וכפתוהו:

אמר להו: שבקוהו, דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה - אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה.

אין לבי"ד להתערב ולכפות על מצוות כבוד או"א, כיון שמתן שכרה מפורש בתורה.

ופרש"י:

מתן שכרה בצדה- למען יאריכון ימיד, פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה.

כבוד את אביך ואת אמך

כיון שנתנה התורה שכר על מצוה זו- 'למען יאריכון ימך', אי"כ האחריות מוטלת על הקב"ה ולא על בי"ד של מטה, ואין לנו להתערב בקיום מצוה זו ולכן אין בי"ד כופים על כבוד או"א.
אבל בירושלמי (קידושין א, ז) כתוב אחרת :

ר' ינאי ור' יונתן הוון יתבין אתא חד בר נש ונשק ריגלוי דר' יונתן אמר ליה ר' ינאי מה טיבו הוא שלם לך מן יומי?

א"ל חד זמן אתא קביל לי על בריה דיזונוניה ואמרית ליה איזיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה.
ואמר ליה ולמה לא כפתוניה? אמר ליה וכופין?! אמר ליה ואדיין את לזו אמר לון חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה אתא ר' יעקב בר אחא ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב אמר ר' יוסי הלואי הויין כל שמועתי בריין לי כהדא שכופין את הבן לזון את האב.
ר' יונתן בייש בן שלא פרנס את אביו, ולכן האב כיבדו מאד עד שנישק את רגליו, ר' ינאי תמה עליו, מדוע לא כפית אותו לשלם באופן ישיר, הרי פשיטא לך שכופין את הבן לזון את אביו.
ומבואר שלירושלמי היה פשוט שכופין את הבן לזון את אביו, וזהו להיפך מהבבלי.
וצ"ע מה יענה הירושלמי על טענת רמי בר תמרי, שזוהי מצוה שמתן שכרה בצידה ואין לכפות עליה.

ג. ביאור מחלוקת הבבלי והירושלמי

נראה שנחלקו הבבלי והירושלמי במהות מצוות כבוד או"א.

הירושלמי כתב בהמשך דבריו :

אמר ר' אבא בר כהנא הוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה מן החמורות, מצוה קלה שבקלות זו שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זו היא כיבוד אב ואם... גדול הוא **דבר שהוא כפריעת חוב** מדבר שאינו כפריעת חוב.

כבוד או"א היא החמורה שבחמורות כיון שהיא 'כפריעת חוב'. וכן מבואר בבבלי על הצד שכבוד או"א משל בן- 'פורע חובו'. כלומר החובה לכבוד הורים נובעת מהכרת הטוב ומהחזרת כל ההשקעה הזמן והכסף שההורים השקיעו בילד, ולכן הילד מחוייב לכבוד אותם בגופו ובממונו כתמורה ופריעת חוב זה.

לפי"ז מובן מאד דאע"פ שאר מצוות אינו חייב לחזר על הפתחים, אבל כבוד או"א היא פריעת חוב והיא חובה גמורה אפילו אין לו כסף, וילך לקבץ נדבות. לפי"ז פשוט שהחיוב הוא משל בן, וא"ש דאע"פ שאין כופין על מצוה שמתן שכרה בצידה, אך על פריעת חוב ודאי ודאי שכופין!
וכן נראה בדברי **ספר החינוך** (מצוה לג) :

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, **ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה**, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים... העובר עליה בטל עשה, ועונשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים. ואם יש כח בבית דין כופין אותו... **שבביטול עשה כופין בית דין**.

החינוך הסביר שמהות מצוות כבוד או"א היא הכרת הטוב- להכיר טובה ולהשיב חסד למי שגמלו טוב, ובסוף דבריו כתב שכופין על כבוד או"א. וזהו כשיטת הירושלמי!

וכן כתב החיי אדם (סז, א) :

אמרו ז"ל, דכל מצוות הבן על האב ואם, הוא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובות שגמלוהו. ומי שאינו מכבדם, נקרא רשע, דכתיב [תהילים לו, כא] לוח רשע ולא ישלם. ואם כן בכלל הפרעון, שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא. ואם אין אדם מכבד אביו ואמו, גזירות קשות באות עליו.

מצוות כבוד או"א היא פרעון חוב, ומי שלא מכבד נקרא 'לוח רשע ולא ישלם', וא"כ אי"ש שצריך לחזר על הפתחים כדי לפרוע חובו.

לעומ"ז הבבלי למד שכבוד או"א הוי עסקי שמים, הקב"ה הבטיח עליה שכר והוא יטפל במי שאינו מכבד הורים, דכל המצוה היא בני"א למקום ואיננה חוב בין הבן להוריו.

לפי"ז אי"ש שהבבלי הוה כבוד אב לכבוד המקום, אבל הירושלמי נקט דעדיף כבודם על כבוד המקום, וזהו משום פרעון חוב.

וכך נחלקו גם בהשוואה בין 'כבד את או"א' ל'כבד את ה' מהונך', מדוע לא הוזכר בכבוד או"א מהונך? הבבלי למד שהכיבוד רק על חשבון ההורים ולא על חשבונך, אבל הירושלמי למד להיפך, אפי' אין לך הון אתה חייב לחזר על הפתחים ולפרוע את החוב.

ד. שיטות הראשונים

עד עכשיו הצגנו את הבבלי והירושלמי כחולקים קיצונית, אבל הראשונים ניסו לקרב בין הצדדים.

1. שיטת הרא"ש

הרא"ש (קדושין א, ג) כתב :

אורו ליה רבנן לרי' ירמיה כמ"ד משל אב וכן הילכתא. וכן פסק בשאלתות דרב אחאי, והיכא דרויחא הבן והאב לית ליה כייפינן ליה לבן ושקלינן מיניה בתורת צדקה ויהבינן לאבוה... ראייה מן הירושלמי... והא דקא אמרינן ואפילו הוא מחזר על הפתחים לא שיכבדוהו משלו ויחזור הוא על הפתחים דהא קי"ל משל אב, אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו ומתוך כך צריך לחזר על הפתחים :

השאלתות פסק שהבן צריך לפרנס את אביו, הרא"ש רצה ליישב פסיקה זו עם מסקנת הבבלי משל אב, ולכן חידש שגם הבבלי מודה שכופין על כבוד או"א, אך לא מדין כבוד או"א אלא מדין צדקה⁴, והביא את דברי הירושלמי לסייע לדבריו.

לפי"ז אי"ש שכופין את הבן לפרנס את אביו, אך כיצד יסביר הבבלי את החיוב לחזר על הפתחים בשביל כבוד או"א?

⁴ וכופין על הצדקה כמבואר בתוס' (חולין קי :) :

כל מצות עשה שמתן שכרה כו' - וא"ת והרי צדקה דכתיב פתוח תפתח את ידך וגו' כי בגלל הדבר הזה יברכך גוי' (דברים טו) ואמרינן בפ"ק דבי"ב (דף ח :) דרבא אכפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאות זוז לצדקה ואומר ר"ת דאכפייה היינו בדברים כדאשכחן פ' נערה בכתובות (דף נג.) אכפייה ועל ועוד דבצדקה נמי איכא לאו לא תקפוץ ולא תאמץ (דברים טו).

כבד את אביך ואת אמך

חידש הרא"ש דאין הכוונה שיקבץ נדבות בשביל לפרנס את אביו, שהרי כבוד או"א משל אב, והכוונה היא שיש שיעבוד גוף מוחלט להבטל ממלאכה עד כדי כך שיפסיד עבודתו לגמרי ויזדקק לחזר על הפתחים בשביל עצמו⁵.

ניתן להמחיש את הענין ע"פ מעשה בר' חיים מבריסק (הובא בספר אסופות רבינו חיים הלוי):

מעשה באיש א' שבא להגר"ח מבריסק ז"ל להתאונן על בנו שגר בבריסק, ואינו בא לבקר בבית חולים אשר בוורשא, ששם הוא שוהה מחמת מחלתו.

קרא הרבי לבן, ושאלו אמאי אינו הולך לבקר את אביו בבית חולים, הלה שידע ללמוד השיב להגר"ח הרי כיבוד אב הוא משל אב, ואם כן אין אני חייב להוציא הוצאות בשביל אבי, לשלם מחיר הנסיעה ברכבת.

השיב לו הגר"ח טועה אתה, תלך ברגל! והרי מה שאינך הולך ברגל הוא מחמת שהדרך רחוקה, ולכן ברצונך לנסוע ברכבת, והרי נסיעה זו ברכבת היא בשביל עצמך, ולכן מוטלת הוצאה זו עליך.

אין חיוב להוציא כסף עבור כיבוד הורים, אבל יש חובה לטרוח בגופו כדי לכבדם, ואם רוצה לחסוך מאמץ גופני ע"י נסיעה ברכבת או שכירת עובד זר, חיוב זה מוטל על הבן וישלם מכיסו!

2. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (ממרים ו, ג) פסק:

אי זהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב.

ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן כופין אותו וזן אביו ואמו **כפי מה שהוא יכול**...

הרמב"ם פסק דרך ממוצעת, מצד אחד כתב כדברי הבבלי שכבוד אב משל אב, מאידך כתב שאם אין לאב ויש לבן צריך לפרנס את אביו 'כפי מה שהוא יכול'.

ונראה מדבריו דא"י² מדיני צדקה אלא מדיני כבוד או"א, דצדקה יש לה שיעור, וכיבוד או"א אין לו שיעור אלא כפי היכולת. מאידך, הרמב"ם לא הזכיר לחזר על הפתחים.

ויש לבאר את שיטת הרמב"ם ע"פ דברי **הריטב"א** (קדושין לב.):

כי אמרי' משל אב דוקא בשיש לו לאב **אבל אם אין לאב ויש לו לבן חייב לפרנס משלו**... בירושלמי...

הא דאזנתין בגמרא מדתניא כבד את אביך וכו' בדין הוא דמצי לאוקמה כשאין לאב, אלא **לרווחא**

דמילתא שני ליה דאפי' כשיש לו נמי איתיה לענין בטול מלאכתו או העברת ריוח שהוא כיוצא בה:

הריטב"א מחדש שאין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, הבבלי עוסק במקרה שיש להורים כסף, ובמקרה כזה אכן הכיבוד יהיה על חשבונם, אבל הירושלמי עוסק במקרה שאין להורים כסף ויש לבן, ובכה"ג לכ"ע מחוייב הבן לפרנס את הוריו.

לדרך זו, ספק הגמרא אינו עקרוני משל בן- בני"א לחברו / משל אב- בני"א למקום, אלא **רק בשאלת הקדימות**, כאשר יש ממון לאב, האם הוצאות כבוד הורים הם על חשבון האב או משל בן, ועל כך פשטה הגמרא דכשיש לאב – משל אב, אך אם אין לאב, פשוט שיש חובה המוטלת על הבן לפרנס את הוריו, דכיבוד הורים הוא מצוה שבין אדם לחברו- פרעון חוב.

⁵ בדברי תוסי' (לא. ד"ה כבד. לב. ד"ה רב, אורו) יש סתירה האם כוונתו מדין צדקה או מדין כבוד או"א ויש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי וראה במהרש"א ובאחרונים שדנו באריכות בדברי תוסי'.

כבד את אביך ואת אמך

לפי"ז הרמב"ם פוסק כבבלי לגמרי, ולכן פסק משל אב והשמיט את החיוב לחזר אחר הפתחים⁶.
אכן, דברי הריטב"א קשים, שהרי הגמרא חיפשה מקרה בו יש חסרון כיס בכבוד הורים, ונדחקה לתרץ שיש ביטול מלאכה, ומדוע לא תרצה היכא דלית ליה לאב? וכבר עמדו על כך הר"ש (פאה א, א) והגר"א.

3. שיטת הטור

ולכן נראה יותר שיש מחלוקת בבלי ירושלמי לענין משל בן או אב, ולענין האם כופין או לא, וכך נראה בדברי הטור (יו"ד רמ):

זה שמאכילהו ומשקהו היינו משל האב אם יש לו, אבל הבן אינו חייב ליתן לו משלו.

ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן את אביו כפי מה שהוא יכול ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל לאביו אבל חייב לכבדו בגופו אף ע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים.

וכתב הרמ"ה דוקא דאית ליה לבן ממונא לאתזוני ביה ההוא יומא אבל אי לית ליה לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזר על הפתחים.

הטור הביא את דברי הרא"ש שהכסף צריך להיות משל אב, אבל אם אין לאב ממון, הבן צריך לכבד אותו בגופו עד כדי הפסד פרנסתו וחיזור על הפתחים. והרמ"ה חלק וסבר שאין הבן חייב להפסיד פרנסתו ולחזר על הפתחים.

הב"י הביא את מקורות המחלוקת:

חייב לכבדו בגופו אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים - בירושלמי...
וכתבוהו התוספות והרא"ש...

טעמא דהרמ"ה מבואר בדברי רבינו ירוחם דהיינו משום דגמרינן מכבוד המקום דאינו חייב לבטל ממלאכתו לבקר חולים ולנחם אבלים ושיחזור על הפתחים.

הטור והרא"ש למדו את דבריהם מהירושלמי שצריך לטרוח בגופו עד כדי הפסד פרנסה, אבל הרמ"ה למד מהבבלי דכבוד או"א ככבוד המקום ואינו צריך להפסיד פרנסתו בשביל כך.
ומבואר דזוהי מחלוקת בבלי ירושלמי.

ה. פסיקת הלכה

כתב השו"ע (רמ, ה):

מאכילו ומשקהו משל אב ואם - אם יש לו. ואם אין לאב ויש לבן, כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול. ואם אין לבן, אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל את אביו.

רמ"א: וי"א דאינו חייב ליתן לו רק מה שמיחייב ליתן לצדקה.

אבל חייב לכבדו בגופו, אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים. ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא, אבל אי לית ליה, לא מיחייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים.

⁶ ובסברא יש לומר, דאע"פ שכיבוד הורים הוא פרעון חוב, אך עדיין אי אפשר לכופ את האדם להתבזות ולחזר על הפתחים כדי לפרוע את חובו.

כבד את אביך ואת אמך

השו"ע פסק את דברי הרא"ש והרמב"ם ביחד: לענין שיעור הכיבוד כתב כדברי הרמב"ם 'כפי מה שהוא יכול', אך אי"צ לחזור על הפתחים.

הרמ"א העיר על כך, די"א שאינו חייב אלא כשיעור צדקה.

ונראה שכוונתו לחלוק ולומר דהלכה כרא"ש ולא כרמב"ם והחיוב מדיני צדקה ולא מדיני כבוד או"א.

השו"ע המשיך ופסק את דברי הרא"ש שיש שיעבוד גוף עד כדי שיבטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים, ואח"כ הביא את דברי הרמ"ה והגביל זאת דוקא כשיש לבן מזון לאותו יום.

דברים אלו צ"ע, דזוהי סתירה פנימית שהרי בב"י מפורש שנחלקו הרא"ש-ירושלמי והרמ"ה-בבלי בענין, וכבר העיר על כך הגר"א (רמ, יד):

ודוקא כו'. הוא תמוה ובאמת דהרמ"ה פליג על הנ"ל וכמ"ש ברי"ו בשמו, דירושלמי ס"ל כיבוד משל

בן ועוד דבגמ' דילן משוה לכבוד המקום כמ"ש נאמר כבד כו' דלא כירושלמי דאמר יותר.

לענין כפיה, כתוב בשו"ע (יו"ד רמ, א):

צריך ליזהר מאד בכבוד או"א ובמוראם.

רמ"א: ומ"מ אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם, דהוי ליה מצות עשה שמתן שכרה בצדה שאין

ב"ד כופין עליה.

השו"ע לא הזכיר כפיה להדיא, הרמ"א הגיה על השו"ע שאין כופין על מצות כבוד או"א, כדברי הבבלי.

הט"ז ניסה לומר שאין מחלוקת בבלי וירושלמי ולכ"ע כופין במקצת כמו בצדקה, וכפי שכתב הרמ"א עצמו בהלכות השבת העבוט. וזהו דוחק, והסמ"ע חלק עליו.

נראה שהשו"ע סבר כרמב"ם, אלא שלא קיבל את תרוצו של הריטב"א בסוגיא דעסקינן בקדימות, ולכן כדי ליישב את מחלוקת הבבלי והירושלמי הביא את תרוץ הרא"ש, דחיוב הבן הוא מדין חובת הגוף וביטול מלאכה אפילו אם יצטרף להגיע עד חיזור על הפתחים.

הרמ"א סבר כבבלי ע"פ הרא"ש דכבוד או"א בין אדם למקום ושכרה בצידה ולכן אין כופין עליה כלל, וחובת הבן רק מדיני צדקה.

ו. נפקא מינות נוספות

1. אב גוי

האם גוי חייב בכבוד הורים?

לכאורה כל ילד יכול להביא ראיה מהמעשה הידוע בדמא בן נתניה המובא בקדושין (לא):

עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתניה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכס, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

כבד את אביך ואת אמך

מבואר שדמא בן נתינה הגוי כיבד את אביו, ומשמע לכאורה שגוי חייב בכיבוד הורים, אבל הגמרא המשיכה ואמרה משפט נוסף:

וא"ר חנינא: ומה מי שאינו מצווה ועושה - כך, מצווה ועושה עאכו"כ, דאר"ח: גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

ומבואר שרק צורת הכיבוד נלמדת מדמא בן נתינה, אבל הוא עצמו כלל אינו מצווה בכיבוד הורים ומוכח שאין לגוי מצוה זו.

וכן מוכח מהגמרא בסנהדרין (נו: הובאה לעיל) שכבוד או"א היא מצוה שקיבלו ישראל במרה, ומצוות אלו התווספו על ז' מצוות בני נח⁷, ומבואר שרק ישראל חייבים בכבוד הורים ולא גויים. והנה הרמב"ם (ממרים ה, יא) כתב:

הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו, ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו, אלא נוהג בו מקצת כבוד.

הרמב"ם פסק שגר שהתגייר צריך לכבד את אביו הגוי קצת, שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה.

כשם שבאיסורי עריות תקנו חכמים שלא ישא גר את קרובתו שלא יאמרו שהגיור הקל עליהם, דאתמול בגויות היה אסור באחותו ועכשיו כשנתגיירו שניהם יהיו מותרים, חידש הרמב"ם שגם בכבוד הורים אמרין הכי, דאתמול כשהיה גוי היה מכבד את אביו ולא יתכן שאחרי שיתגייר יהיה פטור מכבוד זה.

השו"ע (רמא, ט) פסק את דברי הרמב"ם, והקשה עליו הבית הלל⁸:

בשלמא גבי ערוה איתא בהדיא דעכו"ם אסורים בשאר האם, וכמו שכתב הטור (רסט, ג) באריכות, אבל גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אעפ"כ אסרו משום שלא יאמרו וכו', [ע"כ]. אבל גבי המקלל ומכה אביו לא מצינו בשום מקום שכן נח מצווה על זה, הלא אינו בכלל שבע מצות בני נח.

עריות אכן אסורות לגוי ולכן אסורים חכמים לאחר גיור, אבל כבוד או"א ליתא בגויים, כשהיה גוי לא היה מצווה בכבוד או"א ומה שייך באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה? מבואר דלפי הרמב"ם גוי חייב בכבוד או"א.

ונראה לומר דהרמב"ם לשיטתו שלמד כירושלמי שכבוד או"א הוי פרעון חוב וגם גוי חייב לפרוע את חובו!

ואכן בירושלמי (פאה א, א) הובא הסיפור של דמא בן נתינה, אך לא נכתב עליו שגוי אינו מצווה, אדרבא כתוב שם:

א"ר שבתי כתיב [איוב לו כג] ומשפט ורב צדקה לא יענה- אין הקדוש ברוך הוא משהא מתן שכרן של עושה מצות בגוי.

ומוכח דס"ל דיש מצוה לגוי לכבד את הוריו?

⁷ וכן מוכח בנייר (סא).

⁸ מתלמידי ר' העשיל מקרקא, המאה ה-17 פולין. והו"ד בברכי יוסף וביד אברהם על הגליון שו"ע.

2. אב רשע

הרמב"ם (ממרים ו, יא) כתב שגם אב רשע חייבים לכבדו, וגם ממזר שחטא אביו בלידתו חייב בכבודו, וכן פסק השו"ע (יו"ד רמ, יח): ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו.

אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות- מכבדו ומתירא ממנו.

אבל הרמ"א חלק:

וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע, אא"כ עשה תשובה.

לפי הרמ"א אין לכבד אב רשע, אא"כ עשה תשובה⁹.

ונראה דנחלקו לשיטתם.

השו"ע למד כרמב"ם דכבוד הורים הוא פריעת חוב, וגם לרשע צריך להחזיר חובות.

אבל הרמ"א למד כבבלי, כבוד הורים מצוה בין אדם למקום, וכיון שעסקינן בכבוד ה', רק עושה מעשה עמך ראוי לכבוד, כל זמן שהאב רשע ולא עשה תשובה אין לכבדו.

ז. כבוד או"א מול כבוד ה'

הגמרא בבבא מציעא (לב.) אומרת:

ת"ר: מנין שאם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו - שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' - כולכם חייבין בכבודי... סלקא דעתך אמינא: הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום, נאמר כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר כבוד את ה' מהונך, הלכך לציית ליה - קמ"ל דלא לשמע ליה.

הגמ' עוסקת במקרה בו דברי האב סותרין את מצוות התורה, והביאה הגמרא פסוק מיוחד 'איש אמו ואביו תיראו את שבתותי תשמרו אני ה' - כולכם חייבים בכבודי.

ויש לתמוה למה צריך פסוק, מה הה"א שדברי האב יגברו על דברי המקום, הרי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים?

⁹ האחרונים הביאו כמה ראיות מעניינות מהמדרשים שיש כבוד או"א אצל גויים: אברהם אבינו נפטר מכבוד תרח, רחל מתה בגלל שציערה את לבן, חם נענש על כך שלא כיבד את נח, עשו כיבד את אביו וזכה לשכר על כך, ועיין.

¹⁰ דין זה של כבוד אב רשע תלוי בכמה סוגיות:

יבמות (כב.): ממזר הוא בנו לכל דבר וחייב על מכתו וקללתו. והק' הגמ' הרי אינו עושה מעשה עמך? ותרצה בעושה תשובה. סנהדרין (פה): בן לא נעשה שליח ביי"ד להכות וקלל את אביו מלבד מסית ומדיח. ב"ק (צד): הניח להם אביהם פרה וטלית חייבים להחזיר מפני כבוד אביהן. והק' הגמ' אמאי יחזיר מפני כבוד אביהם הרי אינו עושה מעשה עמך? ותרצה בעשה תשובה. ועיין בתוספות ביבמות (כב: כשעשה) שהעמידו את הגמרא בסנהדרין שאין הבן נעשה שליח להכות את אביו דווקא בעשה תשובה.

וראה ברמב"ם (ממרים ו, יא) ובכס"מ שם.

הרמ"א והטור בסי' רמא פסקו שאסור להכות אב רשע אע"פ שלא עשה תשובה, וצ"ע דלכא' בתוס' מבואר שרק בעשה תשובה אין להכותו.

ועיין בט"ז ובשי"ך שחילקו בין איסור הכאה ובין חובת כיבוד, וזוהי שיטה שלישית.

הגר"א (רמא, ו) נקט כתוס' דכל שלא עשה תשובה מותר לבן להכות את אביו, וראייתו דהפסוק של 'בעמך' מיירי גבי עצם האיסור ולא לענין החיוב.

כבוד את אביך ואת אמך

הגמ' בארה כיון שהשווה הכתוב כבוד או"א לכבוד המקום, סלקא דעתך דישמע לאביו, אך צ"ע מדוע. וכן הקשה בתוספות רא"ש (ב"מ לב.):

וכי משום דהוקש לכבוד המקום יהא עדיף מכבוד המקום?

אין הכי נמי כדאמר' בירושלמי גדול כבוד אב ואם שהקב"ה העדיפו יותר מכבודו...

עוד תירץ כיון דהוקש כבודם לכבוד המקום אם כן שוים הם מי נדחה מפני מי מוטב יעשה כבוד אביו דאז מיקיים שניהם.

תורא"ש באר תחילה ע"פ דברי הירושלמי דכבוד או"א גדול יותר מכבוד המקום, שהרי אפי' אין לו כסף חייב לחזר על הפתחים בשביל כבוד או"א. וכ"כ להדיא הריטב"א שם, ושיטתו כירושלמי דכבוד או"א משום פריעת חוב, ואם אין לאב חייב הבן אפי' לחזר על הפתחים.

אח"כ הסביר דבכבוד או"א מקיים תרתי גם כבוד אב וגם כבוד המקום, וא"ש לפי הכלי יקר דכבוד או"א הוי בני"א לחברו ובני"א למקום¹¹.

אבל לפי הבבלי דבר זה צ"ע, שהרי לבבלי כבוד או"א הוא רק בני"א למקום ואינו עדיף על כבוד ה'.

ויתכן להסביר כדברי המשך חכמה (ויקרא יט, ד):

...אינו מצויר בשכל שמצות שבין אדם לחבירו ידחה איסור דברי תורה, ובזה הגדר אמרו איסורא מקמי ממונא לא דחינן (בבא מציעא ל.), רק משום שבכבוד אביו ואמו יש מה שנוגע לאדם למקום, וזה הרגש דק, שכל מוסדות הקבלה מהר סיני הוא הקבלה הנאמנה ונתנה למשה מסיני ומסרוה דור אחר דור לזרעם אחריהם והודיעו בנים לבני בניהם יום אשר עמדו בחורב, וכן עד עולם, ואם דור יבזה אביו וילעג למוסרי הקבלה, אז פסק תורה מישראל, ולכן בזה הגדר יש בכבוד אביו גם דברים הנוגעים אל מצות ה' וכלל התורה, לכן סד"א דלדחי, קמ"ל דלא דחי. וא"כ גדר כבוד המקום שיש במצוה זו דכבוד אב הוי רק בגדר הכשר מצוה. ודו"ק.

כלומר כבוד או"א הוא קיום המסורת, ובלי המסורת אין קיום לתורה ולכן ס"ד שידחה כבוד או"א את דבר ה'.

ונראה לבאר בדרך זו את משמעות כבוד או"א לפי הבבלי, הקב"ה קבע שתהיה היררכיה בעולם, בן יכבד אב, דוגמא של מעלה שהיצור מכבד את יוצרו, כך גם הבן מכבד את אביו, ובדרך זו ישמר היחס והכבוד כלפי האבות ובכך תעבור המסורת.

ונראה שענין זה הוא יסוד גדול באמונה, וכבר עמדו על כך הרמב"ם (יסודי התורה ח, א) והכוזרי (א, כה) שמעמד הר סיני הוא יסוד האמונה, ולא האמינו ישראל באמונה שלמה ע"פ האותות שעשה משה אלא ע"פ מעמד הר סיני.

אלא שיש להקשות, הרי רק האבות היו שם, ומה איתנו? ולכך בעיני את כבוד או"א ליצור שרשרת של כבוד והעברת המסורת!

וכך מבואר בדברי המשך חכמה (דברים ה, טז):

עוד יש לפרש הפסוק "כאשר צוך ה'" הנאמר במצות כיבוד אב, דבישראל נוסף על כבוד האבות, שהם מוליקים בניהם להצלחה האמיתית, הם מוסרים המצוות השמעיות והקבלה מדור לדור.

¹¹ עוד הביא שם את תרוץ ר' יוסף איש ירושלים, דס"ד דיעשה כרצונו כיון ששניהם שוים.

לכן בבית שני, כאשר צץ הזדון, והצדוקים החלו להכחיש מסורת אבות, אבד ישפה מבנימין [ירושלמי פאה ריש פ"ק וקידושין א, ז]. דבנימין היה מכבד אביו יותר מכל השבטים, כמו שביארתי בפרשת תצוה. ולזה אמר, שאף אם אין האב מוריש לו הידיעות הצודקות, גם כן תכבדנו "כאשר צוך ה' אלקיך" - שאתה בדור שהבנים גם כן שמעו מפי הגבורה ואינם צריכים למסורת אבות, וכל פירוש תורה שבעל פה שמעו מפי משה, ואעפ"כ "צוך ה' אלקיך" לכבד אביך ואמך.

לכבוד הורים בעם ישראל יש תפקיד מיוחד- להעביר את המסורת והמצוות השמעיות מדור לדור. העברת המסורת היא סיבה בפני עצמה לכיבוד הורים אך אמרה התורה שאין זו סיבה מעכבת, ואפילו שבדור המדבר כולם שמעו באופן ישיר את עשרת הדיברות ולא היו זקוקים לאבות להעברת המסורת, בכל אופן נצטוו לכבד את האבות, ומוכח שכבוד או"א היא מצוה העומדת בפני עצמה. עלה בידינו שבנוסף לחיוב הפשוט של כיבוד הורים יש במצווה זו מעלה מיוחדת, כיבוד הורים מקיים ומעמיד את האמונה. ויתכן בדרך זו לבאר את מאמר חז"ל הנפלא **בקידושין (לא)**:

דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה, מאי דכתבי: יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך? מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי ולא יהיה לך, אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר, מהכא: ראש דברך אמת, ראש דברך ולא סוף דברך? אלא, מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת. וצריך עיון גדול מה הקשר בין כבוד או"א לאנכי ה', ומדוע כשהגיעו הגויים ל'כבד את אביך' חזרו והאמינו באנכי ה'?

וני"ל דטענת הגויים היא מנלן דאנכי ה'? אלא כשראו שיש מצוה לכבד את ההורים וא"כ המסורת עברה מדור לדור, ממילא הודו ואמרו אכן ה' התגלה לאבותינו במעמד הר סיני והמסורת נשמרה כראוי בזכות מצוות כבוד הורים!

ח. מחילת האב

האם מצוות כבוד או"א שייכת להורים והם יכולים למחול עליה?

בסוף דבריו הקשה **התורא"ש**:

עוד קשה היכי ס"ד דעשה דכיבוד דחי אפילו לאו גרידא, הא אי אמר אביו לא בעינא להאי כיבוד מי איתיה להאי עשה כלל?

ותירץ ר"מ דלא דמי, דהתם כי אמרה לא בעינא ליתיה לעשה כלל לגבי האי מאנס, אבל הכא... **אפי' כי אמר לא בעינא שייך עשה דמכל מקום מצוה היא שיכבדו בכל דבר אפי' אמר האב לא בעינא.**

מה הה"א שכבוד או"א ידחה את דבר ה', הרי קיי"ל בכתובות כל מצוה שיכול הבעלים למחול עליה אינה דוחה לאו, כפי שאם אנס פסולי חיתון אין מצות ולו תהיה לאשה דוחה את איסור החיתון, כיון שהאנוסה יכולה לסרב, וה"נ כיון שהאב יכול למחול כיצד יתכן שדבריו ידחו את המצוה?

התורא"ש תרץ דאין מחילת האב מועילה לגמרי, ואינה עוקרת את המצוה, אלא רק את החובה, דלעולם יש מצוות כיבוד, ולכן ס"ד דכבוד או"א ידחה את מצוות ה'.

אבל **הרשב"א** (שו"ת א, יח) כתב:

כל מצוה שאפשר למיעקרא אף על גב דהשתא לא מיעקרא כמאן דמיעקרא דמיא...

כבוד את אביך ואת אמך

מורא וכבוד אב ואם ועמידה בפני רבו הואיל ואפשר למיעקריה להאי עשה זידהו שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול.

אין מברכים על כבוד או"א כיון שהאב יכול למחול, ומוכח דפליג על הרא"ש וס"ל שאם האב מוחל כלל אין קיום מצוה, דאם היה קיום לעולם היה אפשר לברך עליו.

ויש לעיין בסברא, אם כבוד או"א הוא כבוד שמים, כיצד יכול האב למחול על כבודו, הרי זהו כבוד שמים?

וצ"ל כדברי **ספר חסידים** (סימן קנב):

רצונו של אדם זה הוא כבודו ואפי' לכיבוד אב ואם שאם לא כן אפי' צדיק גמור לא יוכל להנצל מן העבירה כיצד אביו ואמו יושיטו לו הכוס או ימזגו וכמה דברים שאין אדם יכול להשמט מהם.

אה"נ אין כאן מחילה וויתור, אלא הגדרה מחדש מהו כבוד האב, וקיי"ל רצונו של האדם זהו כבודו וא"כ כשהאב מוחל, כבודו שכך יהיה ובכך מכבדו!

כלומר, לפי הרשב"א הכבוד שייך לאב והוא יכול למחול עליו לגמרי, אבל לפי התורא"ש הכבוד אינו של האב והמחילה אינה גמורה ואינה עוקרת את המצוה, ולפי ספר חסידים כלל אין מחילה על הכבוד אלא רצונו של אדם כבודו.

'קצירת האומר'

למצוות כיבוד אב ואם יש שני פנים: בין אדם לחברו ובין אדם למקום.

מצד אחד המצווה לכבד בשר ודם, מאידך, כבוד הורים נמצא בצד ימין של הלוחות והוזכר בו שם ה', ומכאן למדו חז"ל ששייכן הקב"ה שמו בכיבוד הורים, כיון ששלשה שותפים לאדם הקב"ה אביו ואמו. נחלקו הבבלי והירושלמי האם כבוד הורים על חשבון הבן (ירושלמי) או האב (בבלי), וכן נחלקו האם כופים על כיבוד הורים וצריך אפילו לחזר על הפתחים (ירושלמי) או שאין לכפות כיון שזוהי מצוה ששכרה בצידה (בבלי).

שורש המחלוקת הוא שלפי הירושלמי כבוד הורים היא מצוה בין אדם לחברו כפריעת חוב, וכ"כ החינוך, ולפי"ז גדול כבוד הורים מכבוד ה', וחייב אפילו לחזר על הפתחים כדי לפרוע את חובו. אבל הבבלי למד שכבוד הורים הוא בין אדם למקום, ולא עדיף מיניה, ואין חובה לכבדם בהפסד ממונו אלא בטירחת גופו, ואין לכוף על מצוה זו דשכרה בצידה.

הרמב"ם למד כירושלמי שכבוד הורים כפריעת חוב ולכן מובן שחייב גם גוי וגם ממזר לכבד את הוריהם דלעולם איכא הכרת הטוב. אבל בבבלי נראה שאין צריל לכבד אב רשע ואין כבוד הורים לגויים.

ולכאורה תהיה נ"מ לענין ילד מאומץ, דלפי הבבלי חייב לכבד את אביו הביולוגי, דזוהי מצוה של תורה ואביו והקב"ה שותפים ביצירה, אבל לפי הירושלמי כבוד הורים הוא פריעת חוב, ועיקר חובו לאביו המאמץ שטרח בגידולו.

כבד את אביך ואת אמך

לענין שכירת מנוף על מנת לכבד הורים, נראה שאם יש לאב כסף, יהיה התשלום מכסף האב, אבל אם אין לאב כסף, נחלקו הבבלי והירושלמי האם הבן צריך לשלם על כבוד הורים: לבבלי הבן פטור, לירושלמי הבן חייב.

הרא"ש נקט שהבן משועבד בגופו לכבד הורים אך אינו משועבד בממונו, וא"כ הכא אין אפשרות לטפס ברגל עד לאותו חלון בבית אבות ויהיה פטור, ולא דמי למעשה בגר"ח לעיל, כיון ששם יכול ללכת ברגל ובוחר ברכבת רק להנאתו האישית ולכן חייב.